

Het gerucht is te weinig

T. Jacobs

Job 28:22 “Het verderf en de dood zeggen: Met onze oren hebben wij haar gerucht vernomen”

In het kader van de *Maand van de spiritualiteit* in november 2009 schreef Kluun een boekje over de dictatuur van het atheïsme, met als schokkende titel ‘God is gek.’ Daarin vertelt hij onder andere over de ziekte en het sterven van zijn vrouw Judith. “Ik durfde, toen Judith kanker kreeg, niet eens aan haar toe te geven dat ik voor het eerst sinds mijn veertiende weer was begonnen met bidden. Zij bleek hetzelfde te hebben gedaan, vertelde ze in haar laatste weken.” (p. 51)

In het bijbelboek Job komen wij een diep lijden tegen. Na zeven dagen van smartelijke stilte komen de gesprekken op gang. In dit alles draait het om de schuldvraag. Job verweert zich tegenover zijn vrienden. Zijn laatste rede vinden wij in de hoofdstukken 26-31. In dit gedeelte springt hoofdstuk 28 er uit. Past dit wel in Jobs laatste rede? Anderen gaan nog een stap verder: “Past dit gedeelte wel in het boek Job? Wat doet de zoektocht naar wijsheid hier?” (Zie o.a. Scott C. Jones, *Rumors of Wisdom. Job 28 as Poetry* en E. van Wolde (ed.), *Job 28. Cognition in Context*). J. Fokkelman neemt vanuit zijn literaire invalshoek een tussenpositie in. Hoofdstuk 28 past helemaal in Jobs laatste rede, maar is uiteraard wel afkomstig van de auteur. Hij schrijft: “Hoofdstuk 28 is een diepzinnige exercitie in epistemologie (kennisleer), die tot de top tien van het bijbelse dichten behoort. Het is één ding om zich een weldoordachte en realistische mening te vormen over de reikwijdte en de onderlinge verhoudingen van *waarneming*, *kennis* en *wijsheid*. Maar het is heel wat anders om dat alles in een briljante dichterlijke compositie te vangen met een dwingende structuur. De schrijver van het boek Job heeft dat gepresteerd en zijn tekst in de mond van zijn held gelegd.” (*Het boek Job in vorm. Een literaire vertaling*, p. 206). Het standpunt van *De Studiebijbel* (M.J. Paul (e.a.)) overtuigt mij in die zin dat wij niet achter de tekst kunnen kijken, maar wel op grond van de inhoud kunnen zeggen dat het één geheel vormt. “Uitgaande van deze brede structuur zou het vreemd zijn als de verteller juist op deze plaats Job als het ware onderbreekt om zelf het woord te nemen. Om die reden rekenen we in dit bijbelcommentaar ook hoofdstuk 28 tot de woorden van Job en beschouwen we dit hoofdstuk als de inleiding op zijn slotpleidooi” (p. 391). In deze meditatie wil ik deze vragen verder laten rusten en mij primair richten op de inhoud van de tekst.

In Job 28 worden wij uitgenodigd voor een werkbezoek in de mijnbouw. De Statenvertaling wijkt hier nogal af ten opzichte van latere vertalingen. Een belangrijk verschilpunt vormt vers 4, waar de Statenvertalers *nahal* vertalen met ‘beek’ en anderen nagenoeg allemaal kiezen voor ‘(mijn)schacht’. (SV: “Breekt er een beek door, bij den-gene, die daar woont, *de wateren* vergeten zijnde van den voet, worden van den mens uitgeput, *en* gaan weg”; NBV: “Hij hakt een schacht, daalt af in de verlatenheid, tot waar zijn voet geen steun meer vindt en hij verloren in de leegte hangt.”) We dalen mee af en letten op de details. Het is specifiek werk. De mens is zo slim geworden, dat hij in staat is metaalerts uit de grond te halen. Met hamer en beitel wordt het erts gedolven, gang na gang, gleuf na gleuf. Het erts wordt diep onder de grond verzameld en beetje bij beetje naar boven getakeld. Maar dan ben je er nog lang niet. Vervolgens moet dat bewerkt worden en daar heb je hoge temperaturen voor nodig. De mens heeft technisch gezien heel wat in z’n mars. De dierenwereld heeft geen weet van deze zaken. Hier moet je mens voor zijn. Op prachtige wijze wordt hier het verschil tussen slim en wijs gemaakt. Onze cultuur heeft nog steeds zeer hoge verwachtingen van het menselijk kunnen. Zeker binnen de technische wetenschap, is mijn ervaring, is een groot geloof in menselijke vooruitgang. De mens weet steeds meer van de kosmos. Wij dalen af tot diep in een atoom; wij stijgen op tot ver boven de maan. Wij pompen bijvoorbeeld miljarden in de deeltjesversneller van de CERN in Genève; op zoek naar Higgsdeeltjes. De Higgs moet verklaren hoe alle andere bouwstenen van de kosmos aan hun massa komen. Daarmee zou dit deeltje de ‘kroon’ kunnen worden op het Standaard Model dat door deeltjesfysici in de loop van de jaren zeventig werd gemaakt. Het model rangschikt de bouwsteentjes van de materie in twee families en beschrijft de krachten die deze deeltjes tot materie bijeenbinden. Maar hoe staat het met onze vooruitgang met betrekking tot de wijsheid?

In vers 12 horen wij voor de eerste keer de hoofdvraag: “Maar de wijsheid, waar moet je haar zoeken, en het inzicht, waar is het te vinden?” Na de lange aanloop van de mijnbouw krijgen wij nu in de gaten dat het Job niet om de mijnbouw zelf gaat. Hij gebruikt dit als aanloop voor zijn werkelijke zoektocht. Een zoektocht die te vergelijken is met het zoeken naar erts in het duister. Het draait hier dus om wijsheid, inzicht. Waar kunnen wij dat vinden? De reden dat Job hier de mijnbouw als voorbeeld gebruikt is tweeledig. Het betreft een zoektocht naar het onbekende en het is een zoektocht in de duisternis. Zo is ook de zoektocht naar de wijsheid. Het is een zoeken in de veelheid van meningen en in de duisternis van ons bestaan.

Moeten wij het zoeken bij de mensen? Nee, de sterveling kent haar waarde niet (vers 13; *’enosh*). De mens als sterveling kan slim zijn en vernuftige dingen bedenken, maar hij kan uit zichzelf niet de wijsheid aanboren of opsporen. Job loopt hier tegen de grens van het menselijk kennen aan. Hoe mooi en boeiend de mijnbouw ook is, het helpt hem nu niet in zijn levensgevecht. Waar is de wijsheid dan wel te vinden? Moeten wij het zoeken in de natuur, de zeeën of oceanen (vers 14)? Hoe prachtig het onder water kan zijn, ook daar vinden wij de wijsheid niet. Kunnen wij het dan kopen met goud, zilver of edelstenen? Er komt heel wat langs: chrysopraas, lazuursteen, paarlemoer, kristal,

chrysoliet. We kijken verwonderd naar al dit kostbare gesteente. Kunnen wij de wijsheid dan vinden door heel ons kapitaal erin te steken? Of vinden wij het door het in te wisselen voor het mooiste wat er is aan sieraden hier op aarde (verzen 15-19)? Of moeten we op de rug van een vogel klimmen (vers 21). Het antwoord blijft steeds 'nee'. Voor de mens, een sterveling, blijft het zoeken. Al ons kennen en kunnen schiet te kort. En ook de wereld in al zijn fraaiheid kan het ons niet vertellen.

En zo komt in vers 20 de kernvraag weer terug: "Maar waar komt de wijsheid dan vandaan, en het inzicht, waar is het te vinden?" En dan opeens horen we in vers 22 over het gerucht van wijsheid. We waren bijna vergeten dat het bijbelboek Job een zoektocht is te midden van moeite en verdriet. Maar nu opeens horen we Job als de lijdende. Het verderf en de dood laten iets horen van wijsheid. Crisis en de grens van het leven zijn als een stem die ons iets zegt over wijsheid, zij het zwak en gebrekkig. Op die momenten staan we in het algemeen meer open om na te denken over leven, dood en God. In het grensbesef horen we iets van de wijsheid. Daarvan getuigt ook Kluun in zijn boekje: "Pas in april 1999 begon ik weer met bidden. Toen werd bij mijn vrouw Judith (36) *inflammatory breastcancer* ontdekt. Zonder dat ik mijn vrouw ervan vertelde, begon ik af en toe weer te praten met (of beter 'tot' - er werd niks teruggezegd) een Almachtige of Wie er ook maar wilde luisteren, als Judith en ik maar samen oud mochten worden, zoals we hadden gepland." (p. 15) Het is treffend dat in vers 22 het woord 'gerucht' (*shema*) staat. Bij verderf en dood worden wij stilgezet. Bij ziekte en tegenslag staan wij wankel en kan het ons duizelen. Ik denk dat wij kunnen zeggen dat dit geldt voor alle mensen. Wel moeten we erkennen dat het hier gaat om een gerucht. De grote vraag is hoe wij dit gerucht interpreteren?

Het is belangrijk om hier het begrip wijsheid (*chokmā*) nader te omschrijven. In het boek Job is wijsheid meer dan praktische levenservaring. In het lijden is het leven vaak niet doorzichtig. En daarom komt de grote vraag: "Is er dan wel wijsheid? Is er iemand die werkelijk de dingen kan doorzien?" Job kan met de antwoorden van zijn vrienden niet uit de voeten. Als dat wijsheid is? Maar bij wie moet hij dan te rade gaan? Is ooit het leven tot op de bodem doorzichtig te maken? En ligt juist op die bodem niet het werkelijke geheim van het leven? Hoe verhoudt zich nu het onbegrepen verdriet tot het leven? Daar moet het toch over gaan. Pas dan kan men als een werkelijk wijze leven.

Velen in onze cultuur negeren dit gerucht van de dood en het verderf. "Veel te vaag", aldus de oppervlakkige westerling. Anderen nemen het gerucht serieuzer. Die denken er over na. Dat vind ik winst. Maar beseffen ze wel dat het 'grensbesef' ons leert dat ons denken ook begrensd is? De wijsheid ligt voor de levenden niet voor het grijpen, ook niet na een stevige intellectuele inspanning of een diepe existentiële ervaring. Een mens is begrensd in werkelijk alles. Het gerucht, waar Job het over heeft, zou de mens bescheiden moeten maken. Kluun gaat hierin mee. Hij verzet zich tegen de dictatuur van het atheïsme. Maar waar komt hij uiteindelijk bij uit?

Voor Job heeft het geheim van de wijsheid te maken met het lijden. Nergens naderen we de verborgen werkelijkheid dichter dan daar. Daar waar we op existentiële wijze onze kleinheid ervaren. Leerzaam om dit uit de mond van Job te horen. En zo komt Job met zijn belijdenis over God in de verzen 23-27. God kent de verblijfplaats van wijsheid. Hij kent de weg. Hij begrijpt alles en Zichzelf. God was bij de schepping van haar vervuld, zoals een kunstenaar bij zijn werk vol is van zijn originele ideeën. In de schepping zien we sporen van de wijsheid. De hemelen vertellen Gods eer en het uitspanseel verkondigt het werk van Zijn handen (Psalm 19). Binnen het bijbelboek Job is dit een begrijpelijk antwoord. Voor de westerling anno 2010 ligt dit heel anders. In Job 28 wordt op een gegeven moment (vanaf vers 23) een geloofssprong gemaakt. Velen in onze tijd kunnen dit niet (meer) meemaken. “Deze mensen voelen zich niet thuis in de verstikkende starheid van het kerkelijk geloof. De kerk heeft decennialang gebouwd aan het imago van religie als domhoudertje. De kerk wist wie God was, vertelde wat wij wel en vooral niet van hem mochten doen en was duidelijk over hoe, waar, wanneer en - in geval van zijn collega Allah - hoe vaak en in welke houding we met hem moesten communiceren.”, aldus Kluun (p. 38).

Het gerucht is te weinig. Het gerucht zonder de vreze des HEREN en Gods geboden brengt ons tot een postmodernistisch geloof. Kluun verwoordt het als volgt: “Nieuwe spirituelen zijn dus mensen die tussen de linies van de diverse geloven door zwerven en hun eigen visie bepalen op vragen als waarom we hier zijn en wat we daarna gaan doen. Mensen die niet verstikt zijn geraakt in vastgeroeste religieuze dogma’s en opgelegde rituelen, maar in plaats daarvan hun eigen spirituele visie en gevoel proberen te ontwikkelen. Je zou zeggen dat dit een pre is voor een weldenkend iemand: twijfel over zaken die geen levend schepsel zeker kan weten, is intellectueel gezien een standpunt dat lof verdient, dunkt me.” (p. 44) “Hoe bereiken wij de moderne mens van tegenwoordig met het christelijk geloof?”, is een veel gehoorde vraag. Ik weet het niet. Deze constatering doet pijn. Zoveel mensen in een stad als Leiden leven hun eigen leven zonder God, zonder de vreze des HEREN. Op aarde vinden we geen laatste antwoorden, ook niet op de vraag hoe het evangelie vaste grond krijgt in een mensenhart. In onze relatie met de HERE zal het uiteindelijk moeten gaan om overgave, om vertrouwen en ontzag (vreze des HEREN). Te midden van ons vragen en zoeken leggen wij ook steeds weer onze hand op onze mond. Ons kennen is begrensd, in alles.

Vanuit de geloofssprong van de vreze des HEREN horen wij Job zeggen dat het inzicht ligt in het wijken van het kwaad. Gods gebod om het kwade te laten en het goede te doen, brengt ons verder in het leven. Het nieuwtestamentisch gebod roept ons op om te getuigen. In deze gehoorzaamheid ligt onze kracht. Dat ons getuigenis hoorbaar mag blijven in een steeds meer seculariserende samenleving. En laten wij bidden dat ons getuigenis het gerucht mag overstijgen, zodat Gods stem mag worden vernomen in een mensenhart. Ja, dat velen in de naakte existentie van het leven de woorden “Mijn genade is u genoeg” mogen omarmen als hun eeuwig heil.